

того, виключення релігієзнавства з начальних планів вузів призвело до відтоку його фахівців в інші сфери викладацької діяльності.

Впевнені, що реалізація пункту Постанови Президії Національної Академії наук України від 22 листопада 1995 року про переведення Відділення релігієзнавства в самостійну академічну наукову інстанцію усуне низку названих проблем. Ця інституція буде не лише основним і координуючим центром релігієзнавчих досліджень в Україні. Вона стане центром підготовки і перепідготовки фахівців різного рівня з релігієзнавства, центром релігієзнавчої освіти і просвіти, наукових консультацій і експертиз. В ній будуть творчо співпрацювати академічні і богословські релігієзнавці. Вона буде репрезентувати українське релігієзнавство в різних міжнародних наукових інституціях, організовувати міжнародні релігієзнавчі заходи в Україні.

Релігієзнавці - фанатично віддані своєму фаху і справі люди. Їх не багато, але окресленого вище вони досягнуть!

Олександр Саган

к. філос. н.

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я: ІСТОРИСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ

Термін “Українське православ’я” віддавна відомий дослідникам релігії. Але в значенні особливого напрямку православ’я, що має суттєві відмінності від інших його національних форм в обрядово-культовій і навіть богословській сферах, він вживається порівняно недавно. Його ввів у науковий обіг І.Огієнко. Лише розуміння Українського православ’я як специфічного духовно-культурного феномену є необхідною умовою об’єктивного вивчення історії православ’я в Україні, його ролі у збереженні і розвитку вітчизняної культури. Відзначимо, що підтримуючи теорію єдиного поступального розвитку “русского” православ’я із Х до ХХ століття, богослови РПЦ, а разом з ними і світські вчені-релігієзнавці царської та радянської доби неминуче приходили до пересмикування фактів. Висновки, які характерні для певної території, вони подавали як такі, що мають “общерусское значение”. Як один із прикладів цього можна привести твердження радянських вчених, що після рішень Стоглавого Собору “русский живопис більш жорстко підкоряється церковним канонам” (Угринович Д. Искусство и религия.- М., 1982.- С.288). Але ж в Україні в цей час проходили протилежні процеси! І таких прикладів - десятки. Зазначимо, що велику негативну роль в

об'єктивному вивченні православ'я в Україні відіграла і спекуляція поняттями "Русь", "руський", "русский".

Формування Українського православ'я починає здійснюватись уже в процесі християнізації Руси-України. Поступово, в міру свого розвитку, воно набуває своєрідних рис, серед яких ми виділили б такі:

1. Прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення всіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим, висока моральність Церкви. В УПЦ (а ми вважаємо, що Київська митрополія до приєднання її до РПЦ має всі підстави називатись Церквою у сучасному розумінні цього терміну) кандидати не тільки на священічі, але й на вищі церковні посади обирались: священіки - зібранням парафіян, єпископи - елекційними соборами з широкою участю мирян. Виборність свято зберігалась в УПЦ. Цим ця Церква відрізнялась від РПЦ і навіть Константинопольської церкви, де властивим було і залишається до цього часу призначення ієрархів та священіків. Вищі церковні посади в останніх Церквах довгий час заміщались навіть за наказами світських правителів, що суперечить християнському вченню про Церкву. Українська ж Церква мала тісний моральний зв'язок зі своїми парафіянами, оскільки постійно поповнювалась новими членами із народу. Тому духовенство в Україні не стало особливим, замкнутим прошарком, завжди брало активну участь у суспільних і політичних справах і, в свою чергу, допускало мирян до участі в церковних справах. З часом це призвело до формування таких принципів ієрархічної структури Церкви, які докорінно відрізняли її в цьому від Константинопольської і Московської церков.

2. Висока у порівнянні з іншими тогочасними Церквами віротерпимість. Вона формувалась насамперед на основі таких факторів: притаманної ще дохристиянському часу традиції релігійної терпимості, коли на Русі поряд з язичниками вільно справляли свій обряд і християни; характеру нашого суспільного і громадського ладу (а також суспільного і громадського ладу Литви і Польщі, під владою яких були українські землі); українських демократичних традицій; особливостей психології українського народу; межового географічного розміщення України тощо. УПЦ не прагнула прищеплювати своїй спільноті погляди про якусь винятковість своїх обрядів, віри, як це робили, зокрема, поляки чи росіяни. Так, вороже ставлення до людей іншої віри росіянам надихали насамперед богословські трактати їх церкви. Зокрема книга "О единой истинной православной вере", написана в 1588 році Василем Суразьким. Остання забороняла будь-які спілкування, тим більше диспути з іновірцями, споживання їжі за одним столом навіть з католиками, не кажучи вже про людей нехристиянської віри. Цю рису росіян відзначив і В.Ключевський, який писав: "Російське

церковне суспільство вважало себе єдиним істинно православним у світі, а своє розуміння Божества винятково достовірним, творця всесвіту уявляло власним російським Богом..., свою помісну Церкву ставило на місце вселенської ... воно і свою місцеву обрядовість визнавало недоторканою святинєю..." [Ключевский В.О. Курс русской истории.- М.-Пг., 1923.- Ч. 3.- С. 375].

В Україні ж давні гуманістичні традиції ніколи не забувалися. Слова преподобного Феодосія про те, що не важливо, хто перед тобою - католик, еретик, а чи навіть язичник, але коли він голодний чи бідою гонимий, то йому слід допомогти, завжди добре пам'ятало і українське духовенство і миряни.

3. Європейськість і відкритість до інших релігійних систем.

Знаходячись на шляху між Заходом і Сходом, УПЦ максимально використала всі переваги такого географічного розташування. Уже існуючі зв'язки з Європою не поривались після остаточного визначення України як православної країни і сприяли, починаючи вже з XV ст., появі в УПЦ, великої кількості богословів і мислителів, які навчались в Італії, Німеччині, Польщі, Франції та інших країнах. Приїхавши додому, вони сприяли ознайомленню широкого загалу з творами отців Західної і маловідомими творами отців Східної Церков, а також працями протестантських богословів. В кінцевому підсумку все це привело до появи в Україні церковних книг, написаних на основі синкретичних релігійних і філософських поглядів. Серед богослужбових книг, що були властиві лише Українському православ'ю, можна відзначити "Анфологійон" або "Трефологій", який друкувався найчастіше разом з "Общею Мінеєю", "Акафіст великомучениці Варвари", "Молитвослов", "Каноник" (скорочений молитвослов), "Правильник" (книга для тих, хто готувався служити Богу) та ін. Ці книги довгий час не були відомі навіть в сусідній Московії і більшість з них була згодом знищена, оскільки, як вважали московські богослови, несли в собі риси Українського православ'я. Поза тим, оригінальності української богослужбової літератури сприяло і те, що книги надходили в Україну з різних країн - це давало можливість розробляти комбіновані варіанти однієї і тієї ж книги. Так, "Мінея місячна" в Україні була доповнена болгарською "Мінеєю" і т.ін.

Європейське осмислення культури і відкритість українських богословів іншим релігійним системам проявляється і в написаних ними збірниках проповідей. Зокрема в багатьох працях вітчизняні богослови (К.Ставровецький, І.Галятовський та ін.) сповідують принцип "український дух - європейська культура". (Щось схоже було у синтоїзмі - там розроблялись ціла концепція за назвою "вакон йосай" - японський дух - європейські знання").

4. Національність. Виокремлюють Українське православ'я у світовому православ'ї і активні процеси онаціональнення. Ця

ознака тісно пов'язана з етноконфесійністю нашої національної культури, а відтак і з проблемою приживання і авторитету право славної конфесії на українських теренах. Ця риса є однією з головних у характеристиці Українського православ'я.

Відзначимо, що в останньому свої особливості мала не лише обрядова сфера, а й богослов'я. Це, зокрема, проявилось у розумінні транссубстанції, обґрунтуванні обливального хрещення, непорочного зачаття Богородиці Анною, значній увазі теорії ікономії, в обґрунтуванні українського іконопису (розрив золотого тла образів, несприйняття оберненої перспективи, реалізм у зображенні святих) та ін. Але процес онаціональнення все-таки найбільше проявився саме в обрядово-культурній сфері УПЦ. За століття самостійного розвитку тут виробились деякі властиві лише їй обряди, молитви. Своєрідності набуло тут також виконання загальноприйнятих християнських обрядів. Нам відомо досить багато обрядів та звичаїв УПЦ, які не є типовими для Константинопольської, Російської та інших православних церков (обливальне хрещення, виконання таїнства вінчання, освячення їжі на перший день Великодня, читання проповідей казань українською мовою тощо). Церква мала власний місяцеслов святих. Так, в домонгольський період було лише 6 святих, яких вшановували на території Московії та України. І це при тому, що лише в Києво-Печерському монастирі на той час канонізовано було 49 таких святих. Українське православ'я мало і оригінальні свята на честь 3 віленських мучеників, 7 волинських святих, Івана Головосіка то ін. Не однаково святкувались у різних православних церквах і загальноприйняті свята. Так, якщо Покрова була в Україні загальнонаціональним святом, то в Московії та Константинопольській церквах - одним із рядових свят, а в Грузії не відзначалося взагалі.

Наявність українських православних святих, своїх свят і служб зумовлювало й виникнення оригінальних молитв. Так, була відсутня в грецьких требниках звільняюча молитва преподобного Феодосія, молитва патріарха Філофея у вечірню п'ятидесятниці. Вживалась в Україні до кінця XVII ст. молитва Іларіона, митрополита Київського [Требник П.Могили.- К., 1646.- Ч.3.133-135; Ч.3. 189-192], молитва баби-повитухи. Українці вірили, що Богоматір народжувала свого Сина в муках, а тому на 2-й день Великодня відзначали полог Богородиці. І хоча це було засуджено ще 6 Вселенським собором (правило 70), а потім в XVI ст. Антіохійським та Константинопольським патріархами, означена традиція в Україні продовжувала існувати ще значний час. В церквах висіли ікони із зображеннями Св.Діви, яка народжує Сина в муках, і баби-повитухи, що приймає роди. Ці уявлення були перенесені у молитву баби, що приймає немовлят. [Крыжановский Е. Заботы об

исправлении Требника в южно-русской митрополии, до издания Требника П.Могила // Руководство для сельских пастырей .- К., 1860.- N 17.- С. 450]

Зауважимо, що процеси онаціональнення торкнулись всіх сторін обрядово-культурної і навіть богословської сфери. Незважаючи на нищення особливостей Українського православ'я в часи панування Московського патріархату, вони в певних формах існують і в наш час.

5. Політична інституційність і незалежність від світської влади.

Українська православна церква, в умовах відсутності незалежної української держави часто брала на себе функції національної інституції. Ця Церква як політичний інститут брала активну участь у формуванні внутрішньої і зовнішньої політики як Литви, так і Польщі, до складу яких довгий час входили українські землі. Церковні ієрархи були депутатами на сеймах і сеймиках, часто виконували дипломатичні функції, входили до складу посольств. В умовах литовсько-польської окупації, через відсутність власної держави, православна Церква була для українців чи не єдиним політичним і релігійним інститутом вираження їх самобутності. Український народ тягнувся до своєї Церкви, живив її кадрами (у своїй більшості вихідцями із простих прошарків населення). Церква віддячувала тією ж любов'ю. Великою мірою цим, (з додатком духовного впливу Європи), можна з'ясувати те, що візантійський цезаропапізм, який добре прижився в РПЦ, в Українському православ'ї не знайшов свого розвитку, так само, як не знайшов тут підтримки і європейський папоцентризм, що теж у своїй суті був чужим Українському православ'ю і є сакральним виявом того ж цезаропапізму.

Духовенство часто займало буферні позиції в удільній боротьбі, прагнуло примирити ворогуючі сторони [Болховитинов Е. Описание киевософийского собора и иерархии.- К., 1825.-С. 75]. Після 1569 року втратити для УПЦ незалежність від світської влади, переважна більшість представників якої (на чолі з королем), були католиками, означало втратити і віру, що згодом підтвердив подальший розвиток подій у Київській митрополії. Як тільки світська влада почала якоюсь мірою впливати на хід церковних справ, одразу ж православ'я в Україні вступило у смугу глибокого занепаду.

6. Гуманізм. Зауважимо насамперед, що погляд на людину як на найвищу цінність почав формуватись в Русі-Україні уже з моменту її хрещення і з кожним століттям проявлявся все яскравіше. Гуманістичні тенденції прослідковуються уже в найбільш відомому творі першого митрополита-русича Іларіона "Слово про закон і благодать", де в молитві до Бога Іларіон закликає Всевишнього, щоб "...всіх невольних, уполонених, подорожую

чих, плаваючих, ув'язнених, у голоді, спразі й наготі - всіх поми луй, усіх потіш, усіх розрадь, зсилаючи їм радість тілесну й душевну". [Ларіон. Слово про закон і благодать (Про закон, Мойсеєм даний, і про благодать та істину...) // Православний вісник.- 1992.- N 7-8.- С. 46].

Своєрідний гуманізм прослідковується також у "Руській правді", з її статтями-осудами образ людської гідності, в "Повчанні Мономаха", де людське життя розглядається як найвища цінність. Своєрідну "науку душі" засвоювали всі прошарки населення Руси-України - і князі й бояри, і простий народ, а особливо - духівництво. Про це говорять цитовані вище слова преподобного Феодосія до князя Ізяслава: "Якщо бачиш голого чи голодного, чи зимою чи бідою одержимого, навіть коли це буде єврей чи єретик, чи католик чи будь-який язичник - всякого помилуй і від біди врятуй як можеш". Це уже, власне, є ті основні риси явища, що сформувалося на кілька віків пізніше у Західній Європі під назвою західноєвропейського гуманізму з його утвердженням поваги до розуму і гідності людини.

Староруські традиції поступово формували в Україні ставлення до окремої людини як до "видимого образу невидимого Бога". Цією ідеєю просякнуте все Українське православ'я. Найкраще вона відбита в українському іконописі. Гуманізм Українського православ'я проявлявся, зокрема, і в існуванні майже при кожній українській церкві шпиталів, де жили старці, сироти, каліки, зупинялись мандрівники-пілігрими тощо. Всі ці люди ще згідно з статутом св.Володимира [Церковний статут св.Володимира// Болховитинов Е. Описание киевософийского собора и иерархии.- К., 1825.- Документи,- С. 6-7] називались "церковними людьми" і ще тоді Церква зобов'язувалась піклуватись за них. Це ж підтверджує і "Требник" П.Могили, в якому автор у чині "О посещении больных и о земном тщании их" подає, як обов'язок кожного священика, відвідування хворих парафіян і надання їм матеріальної і духовної допомоги. Зокрема, священик повинен піклуватися про тих, кому нізвідки чекати допомогу "... их же аще от своих именей сам, или милостиною помощи не сможет, инем образом тщание да сотворит поелику может, сиест от общего братского благалища...". [Требник Петра Могили.- К., 1646.- Ч.1.-С.510] Тут П.Могила має на увазі братства милосердя, що існували в кожному місті чи селі і які у складчину допомагали нужденним. З поглиненням Київської митрополії РПЦ і введенням у першій порядків останньої, ці шпитали повинні були б зникнути (в РПЦ їх взагалі не було). Але народна традиція зберегла їх навіть за умов засилля в Київській митрополії звичаїв РПЦ. Вони були ліквідовані за наказом Катерини II лише в 1768 р.

7. Гуманістичні традиції, європейскість і онаціональнення православних обрядів в УПЦ сприяли формуванню і такої харак терної риси Українського православ"я як *євангелістськість*. Остання виявлялася, зокрема, в регулюванні внутрішнього життя Церкви, витлумаченні деяких другорядних церковних канонів, впровадженні обрядів і звичаїв та ін. на основі власного прочитання новозаповітних книг Святого Письма. Так, враховуючи установку Ісуса "...йдіть раніш до овечок загинулих дому Ізраїлевого" [Мт.10, 5-6], інші подібні Його повчання, основною лінією праці українське духовенство розглядало служіння своєму народові як служіння Богові, шанування всіх святих, але насамперед тих, що прославились в Україні.

Поява в УПЦ нових чи оригінальне виконання загальноприйнятих церковних служб, обрядів, треб в Україні також значною мірою пов"язане з євангелістськістю Церкви. Зокрема, так виникла служба, яку відправляли в усі п"ятниці Великого посту. Під час цих служб, як і під час утрени Великої п"ятниці, читались Євангелія. Називались вони "Пасії" (Страсті Господні). На цих службах виступали провідні богослови і проповідники. Безперечно, що Пасії не могли виникнути без відповідного богословського обґрунтування. Євангелізм УПЦ, як зазначалося вище, вплинув на появу нових і оригінальне виконання загальноприйнятих обрядів. Так, під час святкування Воздвиження Чесного Животворящего Хреста священники в українських церквах тричі "воздвизали" хрест. В РПЦ цей хрест просто клався на аналої [Митрополит Іларіон. Обряди і звичаї православної Церкви // Віра і культура.- 1957.- N 4.- С. 19-20]. Інакше, ніж в інших Східних церквах, виконувались в УПЦ також і обряди, що стосувалися будівництва і освячення новозбудованих церков [Жуковський А. Аналіз Требника П.Могили // Требник П. Могили .- Канаберра-Мюнхен-Париж, 1988.- вид. 2-ге.- С. 27] і т.ін.. Подібних прикладів можна навести дуже багато.

У проекції євангелістськості вироблялась також і самостійна традиція виконання християнських таїнств. Зокрема, свої особливості мало виконання таїнства священства в УПЦ. Окрім сіми чинів - причетника, свіченосця, читця, піддякона, диякона, пресвітера та єпископів, в українській богослужбовій практиці XVII ст. зустрічаються також такі чини, як "вратар" і "заклинатель", який читав книгу із заклинаннями. На початку XVIII ст. ці чини зникли. Хіротонісання в УПЦ тривало кілька днів і на ньому обов"язково були присутні миряни". Можливо від власного прочитання Святого Письма виробився в УПЦ і чин усунення зі священства. У присутності мирян, остригалось волосся (звідси - розстриги) і здійснювався специфічний обряд знімання священницького одягу. Нічого подібного в інших православних церквах не було

[Орловский П. Чин извержения из священства, совершавшийся в Киевской митрополии в XVII веке // Киевская старина.- 1990.- N 10-12.- С.446]. В українських церквах прийнято було ставити за однією літургією не одного священника чи диякона, а всіх наявних достойників. Це пояснювалось тим, що як хрестити можна водночас багатьох, так і здійснювати хіротонію - "то де есть от тех же семи таинств церковних" [Белокуров С.Арсений Суханов.- М., 1893.- Т.1.- С.201].

Євангелістськість Українського православ'я вплинула навіть на зовнішній вигляд духовенства. Так, на відміну від РПЦ, де неодмінним атрибутом священника завжди вважалося "влас, черево і глас", в Україні носити довге волосся не було обов'язковим. Це заборонялось навіть 21 і 42 правилами IV Вселенського собору. хоча у Ветхому Заповіті і є заклики "не стригти голови своєї і не псувати краї бороди" [Лев. 19,27]. В Україні ж все таки більше зважали на слова апостола Павла, який у Посланні до коринтян повчав, що "коли чоловік запускає волосся, то це безчестя для нього" [1 Кор. 11,14].

Узагальнюючи вищесказане, ми можемо зробити такий висновок: Українське православ'я - це переломлена через призму особливостей національної духовності, передуючих релігійних традицій українського етносу, його історичного буття і національної культури і ввібрана у ролі ідентифікатора його духовності українська самобутність християнського віровчення і культу, організації церковного життя. Українськість православ'я виявляється насамперед в специфічній організації обрядово-культурної сфери, мистецькому оформленні церковно-релігійного життя, а також оригінальному прочитанні деяких канонічних основ християнського вчення. Своє узагальнене теоретичне вираження це православ'я знайшло в працях українських богословів XVII століття (Петра Могили, Лаврентія Зизанія, Дмитра Туптала та інших).

Вихідні засади Українського православ'я слугували основою позитивних культуротворчих функцій Української православної церкви доби фактично автономного її існування в структурі Константинопольського патріархату, а саме: ролі в підвищенні рівня писемності й освіти в Україні; в підтриманні і стимулюванні розвитку мистецтв (в тому числі і не традиційних для класичного православ'я); в сприянні прилученню української культури до європейської; в етнозахисті від спроб деукраїнізації культури за допомогою інших релігійних систем тощо.

Підводячи підсумок у характеристиці Українського православ'я зазначимо, що воно зробило вагомий внесок у розвиток Вселенського православ'я. Вплив Українського православ'я на Східні церкви здійснювався переважно через богослужбову літературу. Зокрема, "Православне ісповідання віри", написане Ісайєю Трохимовичем-Козловським у співавторстві з Петром Могилою,

було прийняте і схвалене всіма Східними патріархами. І.Трохимович за цю працю був пошанований вченим ступенем доктора богослов"я. Книга кілька віків слугувала підручником православного віросповідання в багатьох православних Церквах. В 1924 р. вона була перевидаана навіть у Римі.

На більш локальному просторі - слов"янських країн - величезної популярності набула Острозька Біблія 1580-1581 років, що вийшла друком завдяки старанням князя Костянтина Острозького. Ця Біблія мала певний вплив на розвиток православної богослужбової літератури. Майже в усіх православних церквах не було впорядковано до початку XVII ст. зміст Службеників, Требників та іншої подібної літератури. Київські богослови взяли за цю справу і, починаючи вже з 30-х років XVII ст., в Києво-Печерській Лаврі друкували обгрунтовані на богословському рівні і відповідно виправлені богослужбові книги. Так, було видрукувано "Известіє Учительное" ("Наука про святу Літургію") ректора Братської школи у Києві Тарасія Земки. Ця богословська праця миттєво поширилась у сусідніх православних Церквах і, з певними змінами, використовується навіть в наш час. Не меншим успіхом користувався і Требник П.Могили, який також був перекладений на декілька слов"янських мов.

Велике значення для Вселенського православ"я мали також твори українських богословів, спрямовані на захист православного вчення в часи грубого тиску католицизму на права Української православної Церкви. Ці твори на порівняно високому богословському рівні давали іншим православним митрополіям зброю в їх протистоянні католицькому чи протестантському тиску.

У всьому православному світі відомі також "Четї-Мінеї" Св.Дмитрія Ростовського (Туптала), який до свого переїзду в Москву був палким прихильником Українського православ"я. Цю працю Туптало задумав і почав писати у Києві. Тут вийшов друком і перший том його Четїй, спалений, до речі, опісля власне із-за його українськості за наказом з Москви.

В скарбниці світового православ"я залишило свій помітний слід і українське чернецтво. Твори Паїсія Величковського про чернече життя вплинули на ідеологічне підгрунтя чернецтва всього православного світу. Як одну із заслуг Українського православ"я можна розглядати і ту велику освітню та місіонерську діяльність, яка проводилась ним у Молдові, Сербії, а особливо активно і зримо - на московських землях. Зміцнення і розширення РПЦ зусиллями митрополита ростовського Дмитра (Туптала), митрополита тобольського і сибірського Петра (Конюскевича), архієпископа псковського Симона (Тодорського), єпископа тверського Федора (Лопатинського) і багатьох інших - відомих і не відомих історії - зміцнювало і розширювало світову православну Церкву. Інша

справа, що насильне забрання таких високоосвічених кадрів ослаблювало саму Українську православну церкву, залишало її без еліти. І хто зна, які б ще твори світового значення мало б Українське православ'я, коли б такі вчені, як Туптало, Тодорський та ін. не витрачали свою енергію і талант на місіонерську роботу на чужині, а працювали на рідній землі.

Сьогодні як ніколи нам потрібне знання і осмислення української минуштини. Але розглядаючи Українське православ'я через призму сьогодення, мусимо пам'ятати, що нині питання про відродження обрядово-культової сфери Православної Церкви в тій мірі, у якій ці особливості існували в XVII столітті не стоїть. Адже церковне життя пішло далеко вперед і багато чого із Українського православ'я, безсумнівно, з часом зникло б саме, а дещо, якби не його нищення ворогами українськості, залишилося б існувати у частково видозміненому вигляді й донині. Тому говорити сьогодні про відродження Українського православ'я ми можемо лише на рівні відродження основних тенденцій його розвитку, таких його рис, як демократизм, соборноправність, толерантність, гуманізм, органічне включення елементів української культури у церковний культ, мистецтво тощо. Лише за цих умов Церква зможе зберігати та конденсувати духовні сили українського народу, бути його органічним еством. Лише таким шляхом і лише в такий спосіб православ'я в Україні зможе позбутися московської "опіки", перейняти у РПЦ естафету реального лідерства у православному світі. Потенціал для цього в Українського православ'я надто великий і свого часу історією підтверджений.

*М.Бабій, О.Карагодіна, А.Колодний, П.Косуха,
Л.Филипович*

НОВІ РЕЛІГІЙНІ ТЕЧІЇ І КУЛЬТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

(за матеріалами соціологічних досліджень)

В контексті сучасних світових релігійних процесів Україна в останні роки стала полем активної уваги з боку різних нетрадиційних і новітніх релігійних течій. За даними Державного Комітету України в справах релігій, станом на 1 січня 1995 року в Україні зареєстровано 147 неохристиянських громад, 52 громади орієнталістського напрямку, 23 громади РУНВіри тощо. І хоча у поліконфесійному середовищі України доля таких течій незначна (3%), але їх діяльність не можна не враховувати в державно-церковній